

— насамкінець сказала вона. — Віднині називайте мене *Марусею!*» [5; 89], *найвродливіша П'ятниця*: «*Мирон ще раз подивувався цьому найзухвалішому й найкмітливішому циганчукові, цій найвродливішій П'ятниці, яка наче знала, що потрапить на безлюдний острів...*» [5; 207], *найкраща пастушка Хлоя*: «*Він дивився на її чисте обличчя, з якого Дніпро зливав сажу, і думав, що це вже не циганчук і не П'ятниця, це найкраща у світі пастушка Хлоя, яка також жила на острові й була там найвродливішою дівчиною.*» [5; 209], *Олександра Соколовська*: «— *А це що за амазонка?— Олександра Соколовська, — сказав Василь. — Сестра. Воює в нашій бригаді.*» [5; 78], *Орлеанська Діва*: «*Ні, це не Гарібальді, подумав він. Це Орлеанська Діва, що колись також повстала проти загарбників, та була спалена на кострищі за відьомство і... носіння чоловічого одягу.*» [5; 180], *Сама*: «*На чолі колони їхала верхи на білому арабові Маруся, поруч неї — Санько Кулібаба з жовто-блакитним прапором та Василь Матіяш, ад'ютант Самої, як іноді називали Марусю її козаки.*» [5; 178], *Саши Соколовська*: «*Італієць Ліва добре знав Сашу Соколовську, як і її братів, бо не раз бував у хаті дяка Тимофія Соколовського.*» [5; 179], *Сашуня*: «*...а мамі не було, мама була в хаті, бо, почувши, що їде Сашуня, вона вже готувала ковмачку, готувала улюблену страву найменшої доні.*» [5; 183], *сестричка Саши*: «*Разом з козаками йшла його сестричка Саши й вела за труною білого коня з уплетеною в срібну гриву чорною стрічкою.*» [5; 50], *тендітне веснянкувате дівчисько*: «*...перед ними була не сувора відунка-язичниця і навіть не дебела войовнича молодиця, якою вони уявляли Марусю, а тендітне веснянкувате дівчисько, таке субтильне, що його, либонь, і кінь не чув під собою.*» [5; 168], *циганчук*: «*Він це там, на подвір'ї табору, коли соколине око налилося теплом, упізнав цього найкрасивішого та найзухвалішого в світі циганчука із синьо-сірими очима.*» [5; 199]

Отже, серед усіх компонентів літературного тексту власні назви виступають важливими та необхідними складовими і займають неабияке місце у структурі та композиції художнього твору. Вони мають цілеспрямоване ідейно-художнє значення, оскільки письменник паралельно створює ім'я і образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного. Вдалий вибір письменником власної назви не лише надає образу завершеності, конкретності, а й безпосередньо характеризує його.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки: Науч. докл. высш. шк. – 1986. - № 4. – С.34-40.
2. Красножен С. А. Имя собственное и интерпретация текста // Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Ю. О. Карпенко / відп. ред. / та ін. – К.: НМК ВО, 1992. – С.14-18.
3. Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Ю. О. Карпенко / відп. ред. / та ін. – К.: НМК ВО, 1992. – 164с.
4. Панасюк Л. Онімія як засіб часопросторової локалізації дії у першому романі тетралогії Т. Манна «Йосип та його брати» // Наукові записки. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – Вип. І. Ч.2. – С.168-171.
5. Шкляр В. Маруся: роман / Василь Шкляр. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.

Волошина О.

Науковий керівник – доц. Головата Л. М.

МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ НА СИСТЕМАТИЧНОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ (9 КЛАС)

Роль мови як засобу комунікації та висловлення думки зумовлює необхідність вивчення синтаксису в шкільному курсі української мови. Лише на синтаксичному рівні мовної системи можна повністю побачити, які функції виконують одиниці усіх інших рівнів, яка їх участь у досягненні комунікативних цілей. Таким чином, синтаксис посідає центральне місце у шкільному курсі української мови, оскільки опанування таких понять, як речення, зв'язок слів у реченні є важливою умовою розвитку мовлення. Знання закономірностей побудови речень, їх різновидів допомагає граматично правильно утворювати різні конструкції, збагачує синтаксичні ресурси мовлення, сприяє повнішому й точнішому вираженню думок. Таким чином, опрацювання синтаксису складного речення набуває особливого значення, бо саме цей етап вивчення української мови викликає багато труднощів, без подолання яких неможливе

подальше навчання і розуміння.

Метою статті є розробка методики вивчення складного речення на уроках української мови в умовах середньої школи.

Звідси визначаються такі завдання:

1. узагальнити визначення складного речення в сучасній українській мові;
2. з'ясувати етапи формування поняття про складне речення;
3. запропонувати вправи для прикладу, які можна використати під час вивчення складного речення у середній школі.

Складне речення на початку ХХ ст. трактувалося як *«зложене положеніє», «складчасте речення», «сполука речень»*. Мовознавець ХХ ст. О. Шахматов пояснював його як об'єднання простих речень. О. Пешковський зазначав із цього приводу: «Термін «складне речення» ми відкидаємо, оскільки він називає декілька речень одним «реченням» і тим створює плутанину» [6]. Лінгвіст В. Богородицький, наприклад, трактує складне речення як *єдине зв'язне ціле* (оскільки його частини, взяті окремо, уже не можуть мати цілком попереднього смислу або навіть зовсім неможливі, подібно до того, як морфологічні частини слова існують тільки в самому слові, але не окремо від нього) [1]. М. Поспелов визначав складне речення як таке єдине ціле, в якому «речення», що його складають, органічно пов'язані одне з одним. Над цим питанням також працювали українські мовознавці Л. Булаховський, Б. Кулик (вони трактували частини складного речення як такі, що є простими реченнями лише умовно). Автори посібника «Грамматика української мови» І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко теж дотримуються цієї думки [2].

Розглянувши різні погляди на тлумачення терміна складне речення, узагальнюємо їх й виводимо єдине узагальнене його визначення: *це синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, які становлять семантичну, структурну, інтонаційну та комунікативну єдність*.

Складне речення займає важливе місце в шкільному курсі граматики і вивчається у 9 класі, становлячи елемент систематичного етапу опрацювання синтаксису. Нова навчальна програма з української мови відводить для цього 31 годину. Відповідно мовна змістова лінія передбачає засвоєння таких синтаксичних понять, як складносурядне речення (6 год.); складнопідрядне речення (11 год.); безсполучникове складне речення (8 год.); складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку (6 год.) [5, с. 90–93].

Оскільки одиницею зв'язного мовлення є речення, то цілком зрозуміла вимога програми працювати над його засвоєнням систематично, цілеспрямовано. Важливість систематичної роботи над реченням пояснюється і тим, що на фоні речення (на синтаксичній основі) учні засвоюють лексичне значення слова, словотвір, фонетику, орфоєпію і орфографію, морфологічні форми слів та їх синтаксичну роль, пунктуацію. Вивчення в школі синтаксису, як і граматики загалом, має на меті всемірно підвищувати рівень розвитку мовлення школярів. Тому опрацювання синтаксису відбувається не лише у 9 класі. До того складне речення вивчається фрагментарно (розпочинаючи з початкової школи, де учні будують складні речення за схемами, переробляють декілька простих в одне складне).

Вивчення певної синтаксичної теми розпочинається зі спостережень над мовними фактами. Саме вони наштовхують учнів на бажання зрозуміти синтаксичні правила та закономірності. Синтаксичні явища, що вивчаються учнями, не є для них новими, оскільки про це вже згадувалося раніше (при вивченні інших граматичних тем), а також учні зустрічалися із ними, читаючи різні тексти: як художні твори, так і наукові тексти у шкільних підручниках. Також учні використовують їх в усному мовленні. Саме під час вивчення синтаксичних явищ необхідно подбати, щоб діти все правильно засвоїли й зрозуміли, а також вміли вдало використовували різноманітні синтаксичні конструкції у своїй мовній практиці.

Важливе значення для глибокого засвоєння типів складного речення має перша тема з синтаксису складного речення, присвячена загальній характеристиці складних конструкцій. Уже самі терміни «сполучникові речення», «безсполучникові речення» свідчать про те, що при виділенні цих структур ураховується передусім наявність/відсутність сполучників чи сполучних слів для поєднання частин складного речення. На цьому принципі базується і виділення складних багатокомпонентних конструкцій – складнопідрядних речень з кількома підрядними, складних речень із сурядністю і підрядністю, складних сполучниково-

безполучникових речень [7, с. 147].

Проаналізувавши вправи шкільного підручника, вважаємо, що школярам варто також пропонувати суцільний текст, насичений складними реченнями та реченнями з однорідними членами: це сприятиме не лише кращому засвоєнню типів складного речення, а й розмежуванню простих речень з однорідними членами та складних конструкцій.

Наприклад:

Вправа. Прочитайте текст, назвіть прості ускладнені та складні речення. Укажіть тип складних речень і кількість частин у кожному з них.

Мова народу – краций, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина. Проте в світlich, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, але й уся історія духовного життя народу. Покоління народу проходять одне за одним, але результати життя кожного покоління залишаються в мові – в спадщину потомкам. У скарбницю рідного слова складає одне покоління за другим плоди глибоких сердечних рухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя і пережитої радості... Мова є найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живуці та майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме це життя. Коли зникає народна мова, – народу нема більше!

(За книгою К. Ушинського «Рідне слово»)

Запропонований текст у вправі сприяє розвиткові зв'язного мовлення учнів, допомагає розглянути відповідні синтаксичні явища з усіма їхніми специфічними особливостями. Тексти, звичайно, мають сильніший виховний вплив на учнів, ніж речення поза контекстом, бо характеризуються конкретнішим змістом. Отже, завдання вчителя полягає у вдалому підборі системи вправ, яка б дозволяла учням опанувати матеріал та здійснювала виховний вплив на учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики / В. А. Богородицкий. – М. : Просвещение, 1935. – 229 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: [підручник] / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Методика викладання української мови в середній школі / [І. С. Олійник, В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик]. – К. : Вища школа, 1979. – 311 с.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: [підруч. для філологічних факультетів університетів] / [за редакцією проф. М. І. Пентиліук]. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5–9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
6. Розенталь Д. Э. Словарь – справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – К.: Комплект, 1997. – 384 с. Електронний доступ: <http://www.diclemedicaljournal.com/index.php/list/7-slovar-lingvisticheskikh-terminov/>, С.xhtml
7. Шульжук К. Професійна орієнтація студентів-філологів у процесі вивчення синтаксису / Шульжук К. // Вісник Львівського ун-ту. – 2010. – Випуск 50. – С. 144–149.

Максимець Х.

Науковий керівник – проф. Буда В. А.

АВТОРСЬКІ МЕТАФОРИ У ЗБІРЦІ ОПОВІДАнь ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА «СОН ІЗ ДЗЬОБА СТРИЖА»

Метафора – один із основних тропів поетичного мовлення. У метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастним порівнянням [3, с.444]. Метафора виникає внаслідок перенесення властивостей одного явища на інше за ознакою подібності. По суті метафора є порівнянням при відсутності двочленності [1, с.153].

Метафора як мовне явище має свою історію розвитку і свої особливості, що залежать від уживання метафори в різних функціональних стилях мови. При цьому кожна відмінність функціонального навантаження метафори зумовлює й характер її словесної структури [4, с.444]. Метафора, в сукупності з іншими образними засобами, сприяє розрізненню як